

NOVĚJŠÍ BĀDÁNÍ O HULDRYCHU ZWINGLIM

Emidio Campi

DIE NEUERE ZWINGLIFORSCHUNG Diese übersichtliche Studie, am Januar 2002 an der Prager Evangelisch-theologischen Fakultät vorgetragen, stellt eine Vorstufe des Forschungsberichtes über die Zürcher Reformationgeschichte dar, der im Jahr 2002 in der Zeitschrift „Theologische Rundschau“ erscheinen soll. Der Verfasser gliedert den Stoff in drei Bereiche: 1. Die Quellenlage und Bibliographie; 2. Streiflichter der Zwingliforschung des 20. Jahrhunderts; 3. Die Forschungslage heute. Seine Schlüsselthese lautet: Um zu einem ganzheitlichen Zwinglibild zu gelangen, dürfte für unsere Fragestellung eine dynamische, komparatistische Rezeptionstheorie wegweisend sein, wodurch die verschiedenen konstatierten Einflüsse nicht nur als getrennte oder gar widersprüchliche Einflüsse, sondern auch als solche, die gemeinsam gewirkt haben, betrachtet werden können.

Mezi nejdůležitější reformační instituce v Curychu patřila takzvaná *Prophezei*, první reformovaná theologická škola a zárodek budoucí curyšské university. Nebylo bez důvodů, že ji Zwingli nazval uvedeným jménem, tedy školou „prorockou“. Toto označení velice těsně souviselo s Zwingliho pojetím theologického studia i s jeho představou reformovaného faráře. Jak objasňuje ve svém spisu „O kazatelském úřadě“,¹ podle 1 K 14,29 jsou kazatelé proroky v onom smyslu, že „vykládají Písmo Slova Božího“. Takový úkol vyžaduje důkladné vzdělání ve třech klasických jazycích: latině, řečtině i hebrejštině. A k němu přistupuje také další funkce. Kazatel má být též „strážcem“, jenž „die laster hinzebyssen unnd vor den künfftigen zuo vergoumen hat.“² Což ve volném překladu znamená: jeho (i její!) theologická práce neslouží pouze přiměřenému poznání Písma, ale přispívá též k zachování křesťanského života. Theologie netoliko učí o Bohu (*de Deo docet*), nýbrž také k Bohu vede (*ad Deum ducit*); je zároveň *gnósis* i *agapé*, *scientia* i *experientia*. Zřetelně to vyjadřuje stará modlitba, jíž Zwingli činnost *Prophezei* otevřel 19. června 1525. Předám ji nyní i vám:

„Ó milosrdný Bože, nebeský Otče! Jelikož Tvé Slovo je svící našim nohám a světlem, jež má ozařovat naši cestu, prosíme Tě, abys ráčil skrze Krista, pravé světlo všeho světa, otevřít a osvítit naši mysl, abychom Tvému Slovu rozuměli čistě a ryze a utvářeli podle něho celý svůj život, abychom se

¹ Z IV, 369–433.

² „Vorrede zur Prophetenbibel“, Z VI/2, 300,10.

*Tvému velebnému majestátu neznelibovali, skrze téhož Pána našeho Ježíše Krista.*³

Přeji vám, aby se tato modlitba stala kompasem, jemuž se při svém studiu i budoucí činnosti farářek a farářů svěříte, a abyste tak zakusili životodárnou pomoc.

V této přednášce bych se chtěl pokusit podat přehled novějších studií o Zwinglim. Úkol to není lehký. Zwingliovské bádání nestrpí výtku, že by se v čase, kdy zkoumání raného novověku – jak se nyní studiu reformace říká – pracuje na plné obrátky, opatrně drželo „za bukem“. V posledních šesti, sedmi letech se objevilo značné množství badatelských projektů, edic i přínosných monografií, otevírajících nové perspektivy. Je tedy na čase výsledky novějšího zkoumání blíže osvětlit, abychom prohloubili své poznání. Připravil jsem seznam literatury, který nikterak není úplný, nicméně měl by pomoci s prvotní obecnou orientací. Ve svém výkladu hodlám probrat následující okruhy:

1. Přístup k pramenům a bibliografii
2. Letmé zprávy o zwingliovském bádání 20. století
3. Dnešní stav bádání.

1. Přístup k pramenům a bibliografie

1.1 Prameny

Standardní kritické vydání Zwingliho díla, „**Huldreich Zwinglis Sämtliche Werke**“ (ve zkratce „Z“), stále ještě není dokončeno, ani po zhruba stoleté práci (1905–2001). Člení se do čtyř řad. První oddělení, které již uzavřeno je, obsahuje ve svazcích I–VI všechny theologické a církevně-politické spisy, řazené chronologicky až po podzim 1531. Kompletní je i druhé oddělení, zahrnující ve svazcích VII–XI korespondenci. Zwingliho traktáty i dopisy tedy již máme k dispozici ve vydání spolehlivém a bohatě komentovaném. Naproti tomu editorské zpracování látky třetího oddílu, totiž postranních poznámek a vpisků do knih, které mají vyplnit svazek XII, se nachází teprve v počátcích a nelze očekávat, že by tato mezera v bádání byla zacelena v dohledné době (příčemž důvod nespočívá jen v obtížnosti dohledání a methodického i hermeneutického výkladu glos). Čtvrtá řada zahrnuje spisy exegetické, jichž vyšly prozatím dva díly. Svazek

³ Z IV, 702,4–10.

XIII obsahuje vysvětlivky ke Genesi a Exodu, překlad Knihy Jobovy a Žalmů, jakož i poznámky k jednotlivým pasážím Žalmů. Svazek XIV má za obsah výklad Proroků. Potěšitelná je skutečnost, že k tisku již byla připravena také dlouho očekávaná edice reformátorových exegetických spisů k Novému Zákonu (sedm svazků, odpovídajících 3150 tiskovým stranám *Corporis Reformatorum!*).

Na konec patří i zmínka o dvou velkoryse pojatých vydavatelských projektech, které mají být dohotoveny v dohledné době (roku 2003). Nejprve pokračování **sbírky akt k dějinám curyšské reformace**, již shromáždil Emil Egli a která sahá až do čtyřicátých let 16. století, berouc zřetel i k rozmanitým aspektům Zwingliho posmrtného vlivu. A dále také **akta badenské disputace z roku 1526**. Především zpracování těchto akt, doprovázených dalšími dokumenty, jakými jsou zprávy úředníků Spříseženstva, instrukce pověřenců a dopisy, je pro pramenné postižení Zwingliho nepostradatelné a vyplňuje velké bílé místo v jeho dosavadním obraze.

Studijní vydání

Po více než deset let trvající práci vydal Zwingliovský spolek vědecky fundovanou studijní edici v překladu do moderní němčiny. Vyšla roku 1995 v Curychu, o rozsahu čtyř svazků a pod titulem *Huldrych Zwingli: Schriften*. Za základ této edice posloužilo vydání Z. Výběr spisů byl proveden pečlivě a s obzvláště vyvinutým citem pro to, co je podstatné. Navíc je edice vybavena vynikajícím věcným rejstříkem, s četnými pojmy z oblasti theologie i dějin. Díky průběžnému paralelnímu stránkování jej lze užívat též pro vědecké vydání. Tak byl elegantním způsobem ponapraven nesmírný nedostatek dosavadních studií.

Jakkoliv je totiž dosažitelnost pramenů vcelku utěšená, zde musíme poukázat také ke groteskní proluce, jež zůstává nevyplněna. Kdo se vydá na spletité cesty souboru Zwingliho spisů, záhy zjistí, že od r. 1991 sice disponujeme bohatě komentovaným kritickým vydáním Zwingliho děl i listů – avšak bez indexu. Edice bez rejstříku je jako dům beze dveří, tzn. obtížně přístupná. Toto manko má být vyrovnáno ctižádostivým projektem, na němž již po několik let pracujeme v Institutu pro dějiny švýcarské reformace: **edicí Zwingliho sebraného díla na CD-ROM**, opatřenou jmenným rejstříkem, soupisem veškerých biblických míst a autorů, jež autor citoval, jakož i lematizovanou konkordancí či věcným rejstříkem. Je ovšem zapotřebí překonat dvojí potíž. Jednak korektní sjednocení pravopisu, extrémně nedůsledného jak v dobových, tak i v moderních edicích (sr. *presten, praesten* a další verze hornoněmeckého výrazu pro hřích). A pak

ještě mnohem komplikovanější lematizaci, tzn. přiřazení slovního materiálu k příslušným kořenům, kmenům a významům, samozřejmě prováděné v každém slovníku (podle vzoru *sum, esse, ero, fuit*). Dokončením této práce (jehož se nadějeme v roce 2004) bude umožněno rychlé vyhledávání v plném textu spisů i listů, latinských i v rané novověké němčině. Do té doby musíme postupovat empirickou cestou tápavých pokusů, jak se textům přiblížit.

1.2. Bibliografie

Zatím poslední zprávu o stavu bádání uveřejnil roku 1975 Ulrich Gäbler, církevní historik v Basileji (v současnosti zvolený rektorem). Od té doby podává výroční přehledy nejnovějších publikací časopis *Zwingliana*. V této souvislosti odkážme na **souhrnný rejstřík k ročníkům 1897–1996**, který vypracoval Hans Ulrich Bächtold. Má podobu knihy o 413 stranách a nejenže poskytuje orientaci v příspěvcích uplynulých staletí k zpřístupnění a probádání pramenů, ale díky své neobyčejné preciznosti může historikům reformace sloužit za příručku. A nyní pracuji spolu se svým emeritním kolegou Alfredem Schindlerem na novém přehledu studií o dějinách curyšské reformace, který má vyjít roku 2002 v časopise „Theologische Rundschau“.

2. Letem světem zwingliovského bádání ve 20. století

Hledíme-li k velkým liniím, nabízí zwingliovské bádání prvních čtyřiceti let 20. století dosti celistvý obraz. V této době viděli v reformátorovi především státníka a politika, a teprve na druhém místě theologa. O politiku Zwinglim svědčí velká vyličení švýcarských dějin, jak je napsali Oechsli, Dierauer či Gagliardi, i rozličné monografie o Zwingliho postavení v Curychu, o jeho učení o státu a církvi (Alfred Farner), jeho postoji k selské válce (Hans Nabholz) a vůči badenskému sněmu (Leonhard von Muralt). Ve všech těchto dílech počínající 20. století vlastně jen propracovávalo náhled, který se zřetelně projevoval již ve století devatenáctém. Zwingliho pomník, vztyčený roku 1885 za Vodním kostelem a představující reformátora s Bibli a mečem, obráží tehdejší stav bádání. Takřka všichni autoři zastávali názor, že Zwingli v Curychu zbudoval „theokracii“ (Gagliardi), že byl „duší rady“ (Mörikofer) a „nejmajestátnější postavou našich dějin“.

Jako theolog se Zwingli v této době velké vážnosti netěšil. Především na základě Ritschlova díla „Křesťanské učení o ospravedlnění a smíření“ (1870–1874, 1888/1889³) musel Zwingli ustoupit za Luthera. Adolf von Harnack vyslovil mínění, že „v rámci universálně-dějinného pozorování

dějin dogmatu lze od Zwingliho odhlédnout“.⁴ Pokud šlo o jednotlivosti, zdůrazňovala se silná Zwingliho závislost na středověku na straně jedné (Harnack, Loofs, Seeberg a Trölsch) a na humanismu na straně druhé (Dilthey). Do podrobností jeho theologie se ovšem nepouštěli, neboť ji pokládali za příliš filosofickou a racionalistickou.

Teprve od čtyřicátých let 20. století se tento obraz reformátora začal důkladně proměňovat. Předpokladem změny bylo rozsáhlé zpřístupnění pramenného materiálu, tj. především neustále rozmnožovaná kritická edice Zwingliho spisů, jakož i množství dílčích studií v časopise „Zwingliana“. O kritické vydání se zasloužili Emil Egli, Walther Köhler, Oskar Farner, Fritz Blanke, Leonhard von Muralt a Fritz Büsser. Spolu s Arthurem Richem, Gottfriedem Locherem a Rudolfem Pfisterem v podstatě vytvořili nový obraz Zwingliho. Jak vypadá tento obraz?

Ve svém životopise Zwingliho, jímž r. 1943 shrnul veškeré vlastní bádání o reformátorovi, ukázal **Köhler**,⁵ že ve vztahu k Lutherovi byl Zwingli přece jen samostatnější, než se dosud mělo za to. Podle Köhlera je zapotřebí mluvit o dvojím východisku zwingliovské theologie. Vedle biblických aspektů stojí vlivy anticko-filosofické; biblicismus a humanismus se udržují ve vzájemné rovnováze.⁶ Proti Köhlerovi se obrátil jeho nástupce na katedře církevních dějin **Fritz Blanke**,⁷ který u Zwingliho vyzvedl obecně reformační prvky a zdůraznil biblický charakter jeho theologie. Nato přišel **Oskar Farner** s neobyčejně důkladnou biografií Zwingliho ve čtyřech svazcích,⁸ v níž reformátorův život vyličil tak zevrubně, že jsme nanejvýš dobře zpraveni o jeho původu, vzdělání i činnosti. I Farner dal vyniknout theologickému významu Zwingliho a jeho nezávislosti na Lutherovi. V tom jej podpořil také **Arthur Rich**, jenž v cenném pojednání o „Počátcích theologie Huldrycha Zwingliho“ z r. 1949⁹ prokázal, že Zwingliho reformační

⁴ „Lehrbuch der Dogmengeschichte“ III, Tübingen 1897³, 809 (760 v 1. vyd.).

⁵ „Huldrych Zwingli“, Leipzig 1943 (Stuttgart 1952²).

⁶ These o výslovném propojení antiky a křesťanství ve Zwingliho myšlenkovém světě, na níž se četné Köhlerovy spisy zakládají, ovládala bádání po celá desetiletí. Ještě v r. 1967 ji v obnovené podobě převzal Christoph Gestrich ve své curyšské disertaci „Zwingli jako theolog“ (str.171: „Nové učení sice budilo dojem, jako by bylo založeno biblicky, avšak zároveň mu to v řadě ohledů vstálo cejch nedostatečnosti“).

⁷ K obsáhlé Blankeho bibliografii, jež zahrnuje okolo 410 publikací, viz Doris Klee, „Das Werk von Fritz Blanke (Nachtrag)“, in: *Zwingliana* 27 (2000), 13–14.

⁸ „Huldrych Zwingli“, Zürich 1943–1960. Populárním výtahem Farnerova životopisu je „Zwingli the Reformer“, New York 1952.

⁹ „Die Anfänge der Theologie Huldrych Zwinglis“, Zürich 1949.

program byl do roku 1520 určován Erasmem a humanismem, ale pak Zwingli nově odkryl evangelium vlastní četbou Nového Zákona a církevních otců. Ke svému reformátorskému počínání byl jistě osmělován i četbou Lutherových spisů – avšak Lutherovým žákem prý Zwingli nikdy nebyl.

Zde proklamovanou theologickou samostatnost Zwingliho pak rozpracovalo bádání padesátých a šedesátých let. **Jacques Vincent Pollet**,¹⁰ **Fritz Blanke**, **Rudolf Pfister**,¹¹ **Fritz Büsser**¹² a především **Gottfried Locher**¹³ dokázali přesvědčivě doložit, že nejen theologie witemberského reformátora, ale i bohosloví jeho curyšského kolegy zasluhuje být nazýváno reformační. Na jednotlivostech Locher ukázal,¹⁴ že větší a také nejdůležitější část Zwingliho theologického pojmosloví, jež platívala za „humanistickou“, je zapotřebí interpretovat jako pocházející ze scholastické tradice. Nadto byl ovšem formován i „švýcarským humanismem“, v jakém se semkla ve zvláštní jednotu oddanost *bonis litteris* s patriotismem. Tak lze podle Lochera vysvětlit rozdíl mezi Erasmem a Zwinglim. A z tohoto stanoviska Locher také objasnil základní rysy Zwingliho theologie v evropském rámci dějin reformace.¹⁵

Zatímco hodnocením své theologie Zwingli v průběhu šedesátých a sedmdesátých let jednoznačně získával (aniž by ovšem patrnějším způsobem vstoupil do běžných učebnic a přehledů dějin dogmatu), jako politik a státník spíše poněkud ustoupil do pozadí, respektive byl omezen ve svém významu. Po právu nesporným nadále zůstává Zwingliho politické a sociální angažmá, jeho vědomí odpovědnosti učitele Boží i lidské spravedlnosti za obecní záležitosti. Na základě prací **Leonharda von Muralta**¹⁶ a jeho žáků **Martina Haase**,¹⁷ **Waltera Jakoba**¹⁸ i jiných však musíme připustit, že

¹⁰ „Huldrych Zwingli et le zwinglianisme“. Essai de synthèse historique et théologique mis à jour d'après les recherches récentes, Paris 1988.

¹¹ „Die Seligkeit erwählter Heiden bei Zwingli“, Zollikon–Zürich 1952.

¹² „Der Prophet: Gedanken zu Zwinglis Theologie“, in: Zwingliana 13 (1969), 7–18; Id., „Huldrych Zwingli. Reformation als prophetischer Auftrag“, Göttingen 1973; Id., „Wurzel der Reformation in Zürich“, Leiden 1985; Id., „Die Prophezei. Humanismus und Reformation in Zürich“, Bern 1994.

¹³ „Die Theologie Huldrych Zwinglis im Lichte seiner Christologie“, Zürich 1952.

¹⁴ „Huldrych Zwingli in neuer Sicht“, Zürich 1969.

¹⁵ „Die Zwinglische Reformation im Rahmen der europäischen Reformationsgeschichte“, Göttingen 1979.

¹⁶ „Zum Problem der Theokratie bei Zwingli“, in „Discordia concors“, FS Edgar Bonjour, Basel 1968, 369–390; „Renaissance und Reformation“, in: „Handbuch der Schweizer Geschichte“, I, Zürich 1972, 389–672.

¹⁷ „Huldrych Zwingli und seine Zeit“, Zürich (1969) 1976².

Zwingliho reálný vliv na curyšskou politiku zdaleka nebyl tak veliký, jak se předpokládalo dříve. Proto také von Muralt odmítl nazývat reformační Curych theokracií, což nezávisle na něm učinil i Kanadčan **Robert C. Walton**.¹⁹ Von Muralt dokonce prohlásil, že Zwingli vlastně ani politikem a státníkem nebyl, nýbrž zůstal zvěstovatelem evangelia; za politické věci na sebe ovšem vzal spoluodpovědnost občana svobodné městské republiky.

3. Dnešní stav bádání

Dospívám k třetímu a nejdůležitějšímu bodu: k situaci zwingliovských studií dnes. Definitivně za sebou máme dobu, ve které od sebe byli odtrhováni theolog a státník Zwingli. Nyní naopak panuje shoda, že Zwingli žil a působil ve službách reformace církve i obnovy společnosti. Taková formule ovšem vystihuje pouze vnější, nikoli vnitřní strukturu jeho bohosloví. Ptáme-li se po nosném středu jeho theologie, dostáváme odpovědi odlišné, někdy dokonce rozporné.

W. Peter Stephens předložil obsáhlou a dobře dokumentovanou studii o Zwinglim,²⁰ v níž se však žádného specifického jádra jeho bohosloví nedobral. Tvrzení **Bernda Hamma**, který takové centrální místo přiřkl pojmu svobody,²¹ se v bádání neprosadilo. Jestliže Locher zdůraznil ústřední roli christologie v myšlení Zwingliho, jeho vlastní žák **Walther Meyer** shledal v r. 1987²² pravý střed a ukotvení zwingliovského bohosloví v eschatologii. Již r. 1965 se Locherově thesi postavil na odpor **Fritz Schmidt-Clausing**,²³ pokusiv se dokázat, že theologii curyšského reformátora ve skutečnosti vyznačuje pneumatologie. A **Christoph Gestrich**²⁴ došel ve své disertaci k závěru, že Zwingliho učení sice budí dojem, jako by bylo založeno biblicky, ve své vlastní podstatě je však zformováno humanismem.

¹⁸ „Politische Führungsschicht und Reformation“, Zürich 1970.

¹⁹ „Zwingli's Theocracy“, Toronto 1967; Id., „Let Zwingli be Zwingli“, in Edward J. Furcha – H. Wayne Pipkin (Ed.) „Prophet, Pastor, Protestant. The Work of Huldrych Zwingli after Five Hundred Years“, Allison Park (Pennsylvania) 1984, 171–190.

²⁰ „The Theology of Huldrych Zwingli“, Oxford 1986.

²¹ „Zwinglis Reformation der Freiheit“, Neukirchen–Vluyn 1988.

²² „Huldrych Zwinglis Eschatologie“, Zürich 1987.

²³ „Zwingli“, Berlin 1965.

²⁴ „Zwingli als Theologe. Glauben und Geist beim Zürcher Reformator“, Zürich–Stuttgart 1967.

Dokonce i otázka po reformačním východisku zwingliovské theologie, jak ji zvažovali Rich, Büsser a Locher, je novějšími studii přezkoušována. Před badatelkami a badateli o curyšské reformaci se otevírá skutečně utěšeně široké pole výkladů a interpretací, vylepšení a korektur.

Cornelius Augustijn se pokusil překonat Lochera zásadní statí,²⁵ v níž recepci humanismu u curyšského reformátora vědomě zkoumal z pozice biblického humanismu. Metoda erasmovského biblického humanismu je podle Augustijna výchozím bodem Zwingliho, a proto i on usiluje postihnout obsahovou blízkost reformátorovy theologie k humanistickému myšlení právě odtud. Spřízněnosti Zwingliho a Erasmovy hermeneutiky věnoval svou curyšskou disertaci také valdický theolog **Fulvio Ferrario**.²⁶ Vycházejí z Büssera a Augustijna, zjistil jsem afinitu mezi Erasmem a Zwinglim v oblasti mariologie.²⁷ Jinými cestami se ve své disertaci, uveřejněné r. 1994, vydal **Ralf Hoburg**.²⁸ Zatímco dosavadní bádání se soustřeďovalo prvotně na Erasma či švýcarský humanismus, on konstatoval, že Zwingli byl ovlivněn obzvláště biblickými výklady francouzského humanisty Fabera Stapulenského, ale též Luthera, od něhož také vzešly zásadní impulsy pro Zwingliho soteriologii. I pod těmito vlivy však dospěl k vlastní theologické koncepci, jež se od Lutherovy zřetelně odlišila. Tak by se Zwingliho samostatnost a Lutherovy impulsy, jež na něho přešly, vzájemně snesly, a stará otázka po závislosti se svým „bud – anebo“ by konečně byla překonána.

Basilejská disertace **Martina Sallmanna**, vydaná r. 1999, se věnuje Zwingliho hlavnímu dílu: *Commentario de vera et falsa religione*, prvnímu systematickému podání reformované víry.²⁹ Chce tak nabýt prohloubeného poznání základních prvků, jež Zwingliho theologické myšlení formují. Autorovi se znamenitě podařilo vystihnout „spásně-dějinnou myšlenkovou výstavbu“ díla, tzn. fakt, že spasitelné jednání Boha s padlým člověkem má podle podání Zwingliho v zásadě „dějinný“ charakter: Boží milosrdná

²⁵ „Zwingli als Humanist“ (1986), in Id., „Erasmus, der Humanist als Theologe und Kirchenreformer“, Leiden 1996, 197–219.

²⁶ „La sacra ancora. Gli inizi dell'ermeneutica di Zwingli“, Torino 1990.

²⁷ Emidio Campi, „Zwingli und Maria. Eine reformationsgeschichtliche Studie“, Zürich 1996.

²⁸ „Seligkeit und Heilsgewissheit. Hermeneutik und Schriftauslegung bei Huldrych Zwingli bis 1522“, Stuttgart 1994. Viz také kritickou recenzi Alfreda Schindlera, in: *Zwingliana* (25) 1998, 184–188, jež zdůrazňuje hlavní metodický nedostatek práce.

²⁹ „Zwischen Gott und Menschen. Huldrych Zwinglis theologischer Denkweg im *De vera et falsa religione commentarius* (1525)“, Tübingen 1999.

iniciativa vede hříšníka k sebepoznání, po němž následuje zoufalství hříšníka, spásné Boží dějství v Kristu a proměna v nové stvoření. Charakteristické schéma *ordinis salutis* bylo v Zwingliho „Komentáři“ pochopitelně rozpoznáno již dříve,³⁰ avšak stejně podrobně a stringentně jako ve zmíněné práci dosud popsáno nebylo.

Daniel Bolliger předložil v **letním semestru 2000** theologické fakultě curyšské university vysloveně působivou disertaci,³¹ jíž pronikl na půdu neoranou. Těžiskem tohoto učeného zkoumání je recepce skotismu ve spisech Zwingliho, nahlížená pohledem moderní medievistiky. Autor přesvědčivě prokázal, že větší a nejdůležitější část pojmů, Zwinglim užívaných v učení o Bohu, christologii a v nauce o svátostech, obvykle považovaných za „humanistické“ či „tomistické“, patří do skotistického myšlenkového světa a mohou být důsledně vyloženy ve stopách Dunse Scota. S pozoruhodnou pílí snesl velké množství materiálu, jemuž byla doposud stěží věnována pozornost (včetně marginálií a vpisků do knih), a zjevně suverénně ovládá stejně tak scholastickou jako Zwingliho theologii. Práce přinesla následující závěr: skotistické myšlení tvoří „uvnitř Zwingliho biografie onen theologicko-metafysický referenční rámec, bez něhož by jemu zcela vlastní, osobně charakteristická úprava radikálně reformační alternativy Boží samopůsobnosti či ztracenosti nevykoupeného člověka nemohla nabýt oné podoby, v níž ji nacházíme bezprostředně v jeho spisech a prostředkovaně v dnešní povaze reformovaných církví“ (str. 324). Vnucuje se tu otázka, zda duchovně-dějinné odvození Zwingliho theologie z *viae scoti*, které jistě má svůj půvab, také dostačuje, aby rekonstruovalo natolik zásadní reorientaci víry, myšlení i jednání, jakou curyšská reformace představovala, v její komplexnosti - či zda mezi četnými faktory, jež při Zwingliho reformačním průlomu spolupůsobily, máme-li skutečně určit jeho svéráz, přece jen nepatří obzvláštní postavení recepci humanismu. Takové otázce ovšem Bolliger pozornost nevěnuje. Zacházet s jeho thesi vyžaduje historický takt – a zdrženlivost.

Své „zpravodajství“ o novějším zwingliovském bádání chci uzavřít trojí úvahou.

Za prvé: Znamená snad vylíčený stav, že musíme uvážnout ve víru názorů a k východisku Zwingliho theologie nikdy nepronikneme? Zcela naopak:

³⁰ Berndt Hamm, „Zwinglis Reformation der Freiheit“, Neukirchen-Vluyn 1988, 67.

³¹ „Infiniti contemplatio. Grundzüge der Scotus- und Scotismusrezeption im Werk Huldrych Zwinglis“, Theol. diss, Zürich 2000 (netištěno).

komplikovanost současného bádání nám ukazuje, že Zwingliho v četných ohledech známe mnohem lépe než dřívější pokolení. V posledních letech byly podány obrovské výkony. Za výsledky, vynesené na světlo zmíněnými výzkumy, dlužíme zwingliovským badatelům nemalý dík. Lze jen doufat, že tato práce bude v neztenčené intenzitě pokračovat, aby dospěla k dalším cenným výtěžkům.

Za druhé: Jakkoliv si rozličná Zwingliho zařazení – od Lutherova a Erasmove žáka po tomistu a skotistu – částečně konkurují, jsou podle mne důležitá i nutná, abychom mohli dospět k celostnímu obrazu reformátora. Nemůžeme se pokoušet takový obraz rekonstruovat, aniž bychom všechny jmenované vlivy vzali v úvahu. Jinak bychom se vůči historické vědě nezachovali čestně. Není žádných pochyb, že veškeré černobílé malby musejí být ze zkoumání reformátorova theologického myšlení vyloučeny. Nemůžeme jej přece roztrhat na kusy a různé části přiřadit k jednotlivým proudům. Patří k často – i když také marně – vzývané důstojnosti člověka, aby mu nebyla upírána jeho vlastní identita. Platí to i pro našeho reformátora. Jeho totožnost se vytratí, nebudeme-li ji chápat mnohem komplexněji než na základě jednoho jediného vlivu. Řešení vidím v dynamické, srovnávací teorii recepce, podle níž bychom mohli jednotlivé konstatované vlivy pozorovat netoliko odděleně či dokonce v protikladu, ale také v jejich spolupůsobení.

Za třetí: Zdá se, že za nezmary v dosahování celkového obrazu stojí hlavně dva faktory. Nejprve je tu velká rozmanitost pramenného materiálu, který se zdá vzpírat pokusům zahrnout jej pod jednotnou definici či nějaký obecný pojem. Vypadá to, jako by každý ze spisů, včetně textů o Večeři Páně, měl svůj vlastní, pouze jej vyznačující střed, ba dokonce svou vlastní povahu. A kromě toho nezapomínejme, že Zwingliho theologie je bohoslovím, jež historicky vyrůstalo uprostřed jiných theologických konceptů a stejně jako ony je směsí rozličných součástí tradice. Pro ilustraci si povšimněme ústředního termínu „hejtman“, který se často vyskytuje u Erasma i Zwingliho. Oba jsou zajedno v přesvědčení, že Kristus je hejtmanem *militiae christianae*. Dalekosáhlý rozdíl však osvětlí skutečnost, že u Erasma tento výraz plní funkci převážně ethickou, zatímco u Zwingliho naopak vysloveně christologickou. Za druhý příklad zvolme pojem „Zákona“, u něhož můžeme snadno konstatovat některé obdoby mezi Zwinglim a Lutherem. Avšak při bližším přihlédnutí spatříme, že Zwingli rozvíjí své vlastní pojetí Zákona a Lutherovo chápání Zákona rozhodným způsobem odmítá: podle Zwingliho Zákon nevede pouze k poznání hříchu, nýbrž je „vyjevením a ohlášením Boží vůle“.³² Ačkoli se tedy užívá téhož slova „Zákon“, nemluví se o téže věci. Tyto příklady by mohly dostačit k odkazu, že stojíme před

skutečným historickým problémem, jehož řešení nelze najít v nějaké formulaci a postupem logické dedukce či indukce, nýbrž pouze po namáhavé cestě systematického zpracování veškerých heterogenních pramenů, vydaných i nevydaných. Nevydanými prameny pak míním především exegetické spisy a přirozeně také marginálie a přípisky. Ty byly dosud brány v potaz jen nedostatečně. Vzhledem k neobyčejné učenosti a vášnivosti, s níž Zwingli propojuje klasickou filologii s filosofickou i theologickou problematikou, se může přihodit, že u něho neshledáme žádnou nebo jen malou originalitu. Ale i kdyby se mělo ukázat, že Zwingli krácel cestou rozbujelého eklekticismu, vyplatí se systematicky analyzovat *jeho osobitý způsob smíšení* heterogenních částic tradice a vzít jej vážně jako jeho skutečný výkon. Možná, že právě toto je nejnaléhavějším úkolem současného zwingliovského bádání.

A k němu, k intensivnímu studiu Zwingliho díla a dědictví, by ráda byla pozváním i tato přednáška.

Hostovská přednáška na UK ETF, leden 2002. Přel. M. Wernisch.

³² Z II, 232,5.